

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER SANT ANTONI
DELS SOMBRERERS, NÚM. 4-8, CARRER
SOMBRERERS, NÚM. 4-6, PLACETA DE MONTCADA,
NÚM. 12-14 I PASSEIG DEL BORN, NÚM. 3-5
BARCELONA (BARCELONÈS)

Codi MHCB: 083/04

Dates de la intervenció: 3 al 25 de juny de 2004.

Jordi Ramos i Ruiz

Desembre de 2006

ÍNDEX

1. Fitxa tècnica.....	3
2. Situació del jaciment.....	4
3. Notícies històriques i intervencions anteriors.....	6
4. Motivacions i objectius de la intervenció.....	15
5. Metodologia.....	17
6. Descripció dels treballs realitzats.....	18
7. Conclusions.....	20
8. Bibliografia.....	21
ANNEXES.....	26
Annex 1: Repertori estratigràfic.....	26
Annex 4: Documentació fotogràfica.....	28
Annex 5: Documentació planimètrica.....	34

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer Sant Antoni dels Sombrerers, 4-8, carrer Sombrerers, 4-6, Placeta de Montcada, 12-14 i Passeig del Born, 3-5 (Barcelona)
UBICACIÓ	Barri de la Ribera o Barri de Santa Maria del Mar Districte Ciutat Vella, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431710 Y: 4581946 Z: 4 m snm
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	3 al 25 de juny de 2004
PROMOTOR	FECSA ENDESA
EMPRESA ARQUEOLÒGICA	ATICS SL
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Jordi Ramos i Ruiz
DESCRIPCIÓ	Resultats negatius
UBICACIÓ DEL MATERIAL	Sense material arqueològic
PLANIMETRIA	Fig. 1. Localització geogràfica Fig. 2. Planta general

2. SITUACIÓ DEL JACIMENT

El seguiment arqueològic que s'ha efectuat, i del qual presentem la memòria, s'ha portat a terme al nucli antic de Barcelona, concretament al barri de la Ribera o de Santa Maria del Mar, en un indret amb terrenys quaternaris recents, alguns dels quals corresponen a nivells de sorres marines.

El terme municipal de Barcelona s'estén bàsicament sobre una superfície gairebé plana (el Pla de Barcelona). El Pla s'expandeix cap al nord-est i el sud-oest fins els límits naturals que marquen les artèries fluvials del Besòs i del Llobregat. Les coordenades entre les quals s'estén són 2°7' a 2°11' de longitud est de Greenwich i 41°22' a 41°27' de latitud nord.¹

La funció de capital de Barcelona ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica del Pla, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord - sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost - Ter); accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell, el primer, i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon².

En aquesta plana, quasi completament urbanitzada avui, es destaquen unes zones clarament distingibles³:

- a) El nucli antic, que restà clos fins a la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Proper a la mar, està dominat pel sud pel gran promontori de Montjuïc, que s'aixeca suaument sobre el Pla i cau bruscamment sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:
  - un nucli central, damunt el Mont Tàber, que correspon a la primitiva ciutat romana.
  - al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval i que s'inclogueren dins el perímetre de les muralles aixecades els segles XIII-XIV.

---

¹ SANZ, 1988, pàg. 19 i 21.

² AA. VV., 1982, pàg. 68.

³ AA. VV., 1982, pàg. 68.

Algunes d'aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de la Mercè, de Sant Cugat, de Sant Pere o de Santa Maria del Mar (recordem que el seguiment arqueològic de la present memòria s'ha realitzat en aquest últim barri, també anomenat de la Ribera).

- els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat, que es bastí durant la segona meitat del segle XIV i la primera del XV.
- b) Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No fou fins a darreries del segle XIX i principis del XX, una vegada enderrocades les muralles, que anaren essent annexionats a la ciutat.
- c) Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX (l'Eixample del pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat a partir de la fi del segle), i permeté alhora el creixement demogràfic i urbanístic modern, ultrapassat els darrers decennis per un creixement sovint caòtic i incontrolat que ha arribat, amb caràcter marcadament suburbial, als racons més extrems de la plana i ha amenaçat tota la muntanya.

3. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I INTERVENCIONS ANTERIORS

Notícies històriques

La zona intervinguda va formar part de l'ager o territori de la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, ciutat romana fundada en època d'August.

La fundació de *Barcino* va suposar, d'una banda, una modificació en l'estructura del territori, ja que es dividí per tal d'estructurar i ordenar el camp i per facilitar, mitjançant el cadastre, la recaptació d'impostos. De l'altra banda, i relacionat amb el que acabem d'esmentar, la nova fundació va significar la desaparició d'algunes *villae* republicanes tardanes i la construcció d'altres de noves a partir del segle I d. C., mentre que les que sobrevisqueren foren objecte de modificacions importants⁴.

És possible, doncs, que l'àrea on s'ha realitzat el seguiment fos ocupada per vil·les, així com també és probable que formés part de la necròpolis romana tardana que s'ha documentat àmpliament a l'entorn de la ciutat, a banda i banda de l'antiga via d'accés, la Via Augusta, que desembocava al *cardo maximus* de la ciutat pel nord-est⁵.

En qualsevol cas, els orígens de la urbanització de la zona intervinguda s'han de buscar en un procés marcat per l'augment de la producció agrícola, per les últimes fases de la conquesta dels comtats catalans, per l'enfortiment dels contactes amb el món occità i per l'inici de l'expansió comercial mediterrània. Tots aquests factors col·laboraren a un desenvolupament comercial i artesà que, sumat a la densificació del clos emmurallat, va provocar l'aparició de *vilanoves* al voltant de la ciutat romana a la darrera del segle X, durant el segle XI i al llarg del segle XII⁶.

---

⁴ GRANADOS, 1991, pàg. 157-158.

⁵ GRANADOS, 1991, pàg. 158-159; HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 38, 50 i 51.

⁶ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, fig. 4 i 5; HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 80-82; MARSINACH, 1989, pàg. 120.

Els nous nuclis de població nasqueren en centres d'atracció pròxims a la ciutat. Per exemple, a l'entorn del mercat que se celebrava al peu de la porta oriental de la muralla aparegué el *burgus* o Vilanova del Mercadal, també anomenada Bòria (segle X), sota l'aqüeducte romà en ruïnes s'originà la Vilanova dels Arcs (segle X), i a prop d'edificis religiosos nasqueren d'altres vilanoves, com la de Santa Maria de les Arenes (segle X), o bé la de Santa Maria del Pi, la de Sant Cugat o la de Sant Pere (totes elles del segle XI).⁷ La intervenció arqueològica de la present memòria s'ha portat a terme precisament en la zona ocupada per la Vilanova de Santa Maria de les Arenes, que també s'anomenava Vilanova del Mar o Ribera.

Es tractava inicialment d'un territori propietat de la casa comtal de Barcelona. En un primer moment, es caracteritzà pel fet de ser una zona costanera amb gran presència d'aiguamolls, de rieres i torrents que, de mica en mica, s'anaren dessecant, desviant i/o convertint en clavegueres⁸.

La Vilanova cresqué en un principi sense organització urbanística, fins que, cap a la primera meitat del segle XII, el comte Ramon Berenguer IV va cedir part de la propietat d'aquests terrenys a alguns prohoms de la ciutat, entre els quals hi havia Guillem Ramon de Montcada. Amb aquesta cessió, que sembla que pagava deutes establerts per conquerir Tortosa, es facilità la parcel·lació en propietats de la zona. D'aquesta manera va prendre força la creació de la xarxa de carrers⁹.

Molt a prop de la zona on s'ha portat a terme la intervenció, en un indret que acabaria limitant amb l'extrem nord-occidental del carrer de Montcada, cap a l'any 1180 es va construir la capella i l'hospital d'en Bernat Marcús per part del fill d'aquest, també anomenat Bernat. La capella, dedicada a la mare de Déu de la Guia, es convertí en seu de la Confraria dels Correus a Cavall¹⁰.

---

⁷ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 12 i fig. 4 i 5; GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 41.

⁸ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 233-234.

⁹ AA. VV., 1997, pàg. 182. No obstant això, el nom del carrer de Montcada sembla que no es documenta fins al segle XIII i que no prové de la gran família noble, sinó d'un personatge benestant anomenat Martí de Montcada (BANKS, 1992, pàg. 60)

¹⁰ BANKS, 1992, pàg. 50 i 52.

El desenvolupament de les diverses vilanoves al voltant de la ciutat va comportar la necessitat de construir un nou recinte emmurallat per a protegir-les (el primer recinte, la muralla romana del segle IV, havia quedat sobrepassada pel creixement demogràfic). Així doncs, durant la segona meitat del segle XIII es començà la construcció de la nova muralla, que seguí un traçat que actualment és ocupat per la Rambla, la plaça de Catalunya, el carrer de Fontanella, el carrer de Trafalgar, el passeig de Lluís Companys i el passeig de Picasso. La Vilanova del Mar o Ribera fou tancada pel nord-est amb el tram de muralla iniciat el 1358. L'emmurallament pel cantó marítim no es completà fins al segle XVI¹¹.

Durant els segles XIII i XIV, la Ribera anà creixent des del punt de vista urbanístic, econòmic i social, i es configurà com a unitat administrativa (foi l'anomenat quarter de Santa Maria del Mar o quarter de Mar). Es va convertir, així mateix, en la zona més densa i poblada de la ciutat, alhora que, clarament encarada al mar, concentrà la part principal dels oficis dedicats a les activitats marineres, comercials i productives. D'aquesta manera, el barri es va convertir en "l'autèntic motor de la ciutat"¹².

Pel que fa al carrer de Montcada, unia el barri de Santa Maria a la resta de la ciutat, juntament amb el carrer de l'Argenteria. Per altra banda, formava part del sector més ric del quarter (s'hi situaven cases de nobles i mercaders)¹³.

El gran desenvolupament de la Ribera va portar a la construcció d'una nova església parroquial que substituï la de Santa Maria de les Arenes: fou l'església de Santa Maria del Mar, també coneguda com la "catedral del mar", que es va edificar entre 1329 i 1382¹⁴.

A través d'un fogatge de 1516, es pot apreciar una lleugera pèrdua de pes demogràfic del quarter de Mar, que s'explica per les crisis del segle XV i

---

¹¹ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 22 i fig. 8-9; HUERTAS; RODRÍGUEZ, 2000, pàg. 16-17; HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 120-121.

¹² GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 47.

¹³ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 25-26 i 28; VILA, [1998 o posterior].

¹⁴ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 60.

per les accions del govern municipal per tal d'afrontar-les (promoció de la producció industrial, construcció d'un nou port i dic)¹⁵.

No obstant això, fins el 1714 es va mantenir una certa preponderància de la Ribera. Ara bé, a partir de la derrota catalana d'aquest any, es va entrar en un període definitiu de decadència, principalment perquè Felip V ordenà la destrucció d'un miler de cases del quarter de Mar per tal de construir la Ciutadella, una fortalesa militar amb la seva corresponent esplanada a l'entorn per reforçar el sistema defensiu i, sobretot, assegurar un control efectiu sobre la població de Barcelona¹⁶. La construcció de l'esplanada, que començava aproximadament a l'alçada de l'actual carrer del Comerç, va significar també el desviament del Rec Comtal, que havia estat construït a iniciativa del comte Mir (molt probablement aprofitant el traçat d'un dels antics aqüeductes romans) i que se sap que ja existia l'any 964: "*rego de Miro Comite*"¹⁷. El nou recorregut del Rec Comtal passava per l'actual carrer del Rec.

Durant la segona meitat del segle XIX i els inicis del segle XX, l'antic quarter de mar va ser afectat per processos que en modificaren la fesomia: la conversió dels antics cementiris parroquials i d'altres espais en places públiques¹⁸, les desamortitzacions de la primera meitat del segle XIX, l'enderrocament de les muralles el 1854¹⁹, l'enderrocament de la Ciutadella l'any 1869, després de la revolta de 1868²⁰, i l'obertura de nous carrers més amples i rectes a la ciutat antiga (carrer de la Princesa, entre 1851 i 1853, i la Via Laietana, entre 1908 i 1913²¹).

---

¹⁵ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 61.

¹⁶ Hi ha autors que parlen de 1262 cases enderrocades (FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 238), d'altres afirmen que finalment només van ser 800 (AA. VV., 1983-1985, vol. I, pàg. 194), mentre que d'altres asseguren que les cases demolides foren aproximadament 1015, incloses les ja enderrocades en aquesta àrea pel setge i l'assalt (GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 62-63).

¹⁷ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 178.

¹⁸ Pel que fa als cementiris parroquials, el 1775 Carles III va ordenar suprimir-los a l'interior de les grans urbs i es construï el Cementiri Nou a la platja de la Mar Bella; el 1816 s'ordenà que els de dins de les ciutats fossin empedrats (FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 175; GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 77-78 i 81).

¹⁹ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 76.

²⁰ Els terrenys que havia ocupat foren destinats a la realització de dos grans projectes: el parc de la Ciutadella, d'una banda, i el Mercat del Born (1876), de l'altra, ambdós dissenyats pel mestre d'obres Josep Fontserè (AA. VV., 1983-1985, vol. II, pàg. 274 i 283).

²¹ AA. VV., 2001, pàg. 61 i 63.

El carrer dels Sombrerers rep el nom a partir de la instal·lació dels síndics del Gremi dels Capellers, les ordenances del qual daten de 1545. L'any 1658 el gremi es diu "dels barreters" com consta en el nomenament del síndic dels barreters de la ciutat. Possiblement, el nom de *sombrerers* devia adoptar-se cap al segle XVII.

Pel que fa al carrer Sant Antoni dels Sombrerers rep el nom per la capelleta que hi havia en el carrer mantinguda pel gremi dels barreters.

El carrer Montcada obert per la família Montcada delimita amb el Passeig del Born amb la Placeta de Montcada. La nissaga dels Montcada, que des dels seus començaments al servei dels comtes de Barcelona, els Montcada assoliren un paper preeminent a la meitat del segle XI. La fundació del monestir de Santes Creus marcà el moment culminant de la família, i des de llavors varen ocupar la major part dels càrrecs clau del país. En el període de màxima esplendor de la família, Guillem Ramon de Montcada fou nomenat regent durant la minoritat d'Alfons II.

El Passeig del Born pren el nom actual del topònim "bornar", o sigui "tornejar", lloc on es duïen a terme els tornejos. Tingué una especial significació en la vida barcelonina dels segles XIII al XVII per tal com s'hi celebraven, a més dels tornejos, justes, festes populars, processons, etc.

Intervencions anteriors

El barri de la Ribera és una zona que ha estat objecte d'un nombre important d'intervencions arqueològiques. Per aquesta raó, citarem només aquelles que considerem rellevants per l'interès de les restes exhumades o bé per la proximitat temporal i/o espacial a la zona intervinguda en la present memòria.

L'any 1997 es portà a terme una intervenció als carrers de l'Argenteria i de Manresa, amb motiu de la instal·lació de la recollida pneumàtica d'escombraries. L'excavació va permetre localitzar una via romana ja existent al segle I dC. que sortia de la ciutat en direcció al mar. Així mateix, es va

documentar part d'una necròpolis datada entre els segles IV i VI dC. al voltant de la via que anava cap al mar. Els enterraments, d'inhumació, no s'havien reutilitzat i estaven disposats en bateria, paral·lels a la via i orientats, generalment, de sud-est a nord-oest. Es tractava de fosses simples excavades al sòl, amb un únic individu en posició decúbit supí, sense coberta visible ni aixovar. Així mateix, la intervenció va permetre també localitzar restes d'edificacions modernes afectades per l'obertura de la Via Laietana²².

A finals de 1997 i principis de 1998 es van realitzar treballs de prospecció arqueològica al solar del mercat de Santa Caterina. Es documentà material romà dispers (d'aproximadament el canvi d'era), estrats d'aportació natural del segle V dC., una gran àrea de necròpolis a la zona nord-est (segles IV – IX dC.) i estructures pertanyents a la fase conventual del solar.²³

La següent intervenció que volem destacar s'efectuà l'any 1998 a l'antic Mercat del Born, en el context de les obres d'adequació de l'edifici com a Biblioteca Provincial. Va consistir en un sondeig que descobrí part del traçat del Rec Comtal i estructures d'habitació modernes²⁴.

El mateix any es va actuar des d'un punt de vista arqueològic a la Casa Mauri i al Palau Finestres del carrer de Montcada (núm. 21 i 23, respectivament), ja que calia rehabilitar-los per tal de condicionar-los com a dependències del Museu Picasso de Barcelona. Es va efectuar una sèrie de sondejors arqueològics i es féu un seguiment de les obres de rehabilitació dels edificis. D'aquesta manera, es va documentar la possible existència, entorn del moment de fundació de la colònia de *Barcino*, d'un forn d'àmfores en una zona propera a l'excavada, forn que podria estar en relació amb una vila o centre d'explotació agrícola. També es va localitzar una petita estructura conformada per dos murs i pavimentada amb *opus signinum*, la qual va ser datada entre els segles I i V dC. D'altra banda, i ja d'època més tardana, s'excavaren vuit tombes amb un total de dotze individus (d'aquestes vuit tombes, tres eren enterraments en fossa simple, tres amb protecció de blocs de pedra, un únic

---

²² MIRÓ, [1997 o posterior].

²³ HUERTAS i MORER, 1999.

²⁴ FÀBREGAS i HUERTAS, [1998 o posterior].

cas en caixa de *tegula* i també un en àmfora). Pel que fa a les datacions, es va considerar que aquest tram de la necròpolis s'inicià el segle V i que podria continuar més enllà del segle VI. Finalment, es va constatar la construcció dels grans casals gòtics del carrer de Montcada als segle XIII i XIV (el Palau Finestres és de la primera meitat del segle XIV), mentre que la Casa Mauri es construí al segle XVII²⁵.

Amb motiu d'unes feines de rebaixos i moviments de terres al carrer Fonollar, núm. 13, també durant el 1998, s'hi va portar a terme una intervenció de control arqueològic. En la zona que ja es va trobar rebaixada, al nord del solar, es van localitzar estructures i nivells d'època romana: la fonamentació d'un pilar, un enterrament de *tegulae* a doble vessant i les restes d'un possible forn. Al sud del solar es va realitzar un sondeig manual en què es documentaren diferents fases d'ocupació, des del món romà (un nivell d'argiles del segle II d. C. i una possible sitja) a l'actualitat, passant per l'època medieval (un parell de murs i uns nivells de preparació del terreny que amortitzaven un retall del segle XIV) i per la moderna (diversos paviments, clavegueres, un mur amb una arcada tapiada i el conjunt de nivells d'ús i fonamentació del mur).²⁶

La localització, al nord del solar de Fonollar núm. 13, d'una tomba romana va generar una excavació arqueològica l'any següent. Durant els treballs es posà de manifest l'existència d'una continuïtat d'ocupació a la zona. Així, es van documentar habitatges del segle XIX i principis del XX, un nivell de terraplenament del segle XVIII, un pou de la baixa edat mitjana i diversos moments d'ocupació d'època romana tardana: un nivell de terraplenament de la segona meitat del segle IV dC., una necròpolis posterior a aquest terraplenament (amb tombes de *tegulae*, tombes amb fossa i tombes sense) i, també, posterior a la segona meitat del segle IV, una anivellació del terreny que amortitzava la zona com a necròpolis i un gran retall, potser per extreure argiles²⁷.

---

²⁵ VILA, [1998 o posterior].

²⁶ PIERA, [1998 o posterior].

²⁷ FÀBREGAS, 2002.

El mateix any 1999 es va iniciar una excavació (que el 2002 encara era en curs) al solar de l'antic mercat de Santa Caterina, motivada per les obres de remodelació de l'edifici del mercat. La intervenció arqueològica va permetre documentar una primera ocupació de l'àrea durant el bronze inicial (amb la presència d'un enterrament doble d'inhumació i un parell de sitges), una segona fase durant l'alt imperi (aparegué un possible centre productiu d'àmfores), una tercera fase entre els segles IV i VI dC., en què es documentà una necròpolis (amb enterraments en fossa simple, *tegulae* a doble vessant, àmfores i edificacions de caràcter funerari), i, finalment, importants troballes que permeteren estudiar l'evolució de l'església i convent de Santa Caterina durant l'època medieval i moderna²⁸.

L'entorn del passeig del Born (això comprèn Passeig del Born, carrer Sombrerers, plaça del Fossar de les Moreres i placeta de Montcada) va ser objecte d'intervencions arqueològiques també durant l'any 2001, ja que s'adequaren els serveis existents i el paviment, així com també s'instal·laren sistemes de recollida pneumàtica d'escombraries i es col·locà un pevetter commemoratiu al centre del Fossar de les Moreres. En la primera intervenció es va localitzar un total de tres individus inhumats de cronologia romana tardana i un nivell de pavimentació, el qual podria correspondre a un *rudus*²⁹. Les següents intervencions arqueològiques tingueren com a resultat la localització de part de la necròpolis romana tardana que s'estenia entre els indrets actualment ocupats per l'església de Santa Maria del Mar i per l'antic Mercat del Born. S'hi identificaren un total de vint-i-quatre enterraments, amb tres models de tombes: enterraments en fossa simple, enterraments en caixa de fusta i enterraments infantils en àmfora. Així mateix, es van localitzar quatre enterraments altmedievals a la placeta de Montcada (únicament un d'ells amb fossa), vinculats per la seva cronologia i situació a l'antiga sagrera de Santa Maria de les Arenes. Finalment, s'excavà una petita part de la gran fossa comuna on van ser inhumades les víctimes del setge borbònic que va patir Barcelona l'any 1714³⁰.

---

²⁸ AGUELO, HUERTAS i PUIG, 2003.

²⁹ FÀBREGAS, 2004.

³⁰ CALPENA, 2004.

D'altra banda, durant el 2001 es va portar a terme una intervenció al núm. 5 del carrer d'en Boquer, a causa d'unes obres a la finca que comportaven rebaixos de terra. Es va documentar un mur anterior al segle XV (potser mur de perímetre d'una propietat) i diverses comparticions i reordinacions de la finca probablement dels segles XVII i XVIII³¹.

També s'ha d'esmentar, naturalment, la gran excavació del solar del Mercat del Born, que es va portar a terme entre el novembre de 2001 i l'abril de 2002, en previsió de la construcció de la Biblioteca Provincial de Barcelona. Els resultats permeten veure l'evolució d'aquesta zona del barri de la Ribera des dels seus orígens medievals fins a la seva destrucció ja en època moderna, arrel de la construcció de la ciutadella militar, ja que es va documentar la seva ocupació gradual: l'àrea nord s'edificà al segle XIV, amb construccions grans i de qualitat, mentre que l'àrea meridional va ser ocupada per cases de pescadors molt més petites al segle XVI. Això no obstant, al segle XVII es portaren a terme transformacions en els edificis d'ambdues àrees (canvi d'orientació de les cases, modificacions de la distribució de les parets)³².

Durant els anys 2002 i 2003, s'efectuà una intervenció al solar núm. 21 del carrer de la Princesa, amb motiu de la futura excavació programada per la Caixa Penedès. S'identificaren diverses fases d'ocupació: una primera possiblement del segle I dC., testimoniada per un taller de ceràmica, format per una àmplia habitació i un forn; una segona fase del segle V al VI dC., amb un nivell de terraplenament i l'existència d'un possible camí; ja d'època altmedieval es va documentar un mur de tàpia; pel que fa a la baixa edat mitjana, es detectà una important trama urbana, que tingué continuïtat en època moderna i contemporània³³.

---

³¹ FLORENSA, 2002.

³² ARTIGUES i FERNÁNDEZ, 2002.

³³ CASAS, 2003.

4. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

El seguiment arqueològic de la present memòria es va originar arran d'una obra promoguda per l'empresa FECSA ENDESA, que havia de realitzar una canalització subterrània per a la xarxa de subministrament de baixa tensió. Com que l'àrea afectada forma part d'una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric de la ciutat de Barcelona, es va plantejar la necessitat de realitzar una intervenció arqueològica preventiva, d'acord amb la normativa municipal i general en matèria patrimonial.

El control arqueològic de l'obra es va encarregar a l'empresa de gestió arqueològica ATICS, SL, i l'arqueòleg Jordi Ramos n'assumí la direcció tècnica. Els treballs de control es van dur a terme a inicis del mes de juny de 2004, sota la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Pel que fa als treballs d'estesa de cable, foren executats per l'empresa CAYMA SL.

El seguiment de l'obra tenia l'objectiu, d'una banda, de localitzar i documentar possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, i, de l'altra banda, i relacionat amb la primera, obtenir la màxima informació possible de l'àrea afectada per tal de complementar els estudis realitzats fins a l'actualitat. En aquest sentit s'ha de tenir en compte que el lloc que ens ocupa:

- a) es troba dins una de les zones pertanyent al *suburbium* de la ciutat romana de *Barcino*.
- b) El barri de la Ribera és un dels barris medievals més antics construïts fora de les muralles romanes.
- c) A l'entorn del passeig del Born es va localitzar part d'una necròpolis romana tardana que s'estenia entre els indrets actualment ocupats per l'església de Santa Maria del Mar i per l'antic Mercat del Born.
- d) Es van localitzar quatre enterraments altmedievals a la placeta de Montcada (únicament un d'ells amb fossa), vinculats per la seva

cronologia i situació a l'antiga sagrera de Santa Maria de les Arenes.

5. METODOLOGIA

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris³⁴ i A. Carandini³⁵.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'“unitat estratigràfica” (UE), de manera que se'ls individualitza uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, posició física respecte a la resta d'UE del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Cal esmentar també el tractament que es dona al material arqueològic, si n'apareix durant els treballs d'excavació (no és aquest el cas del seguiment de la present memòria). En primer lloc, es renta amb aigua (sempre que sigui possible per les característiques del material) i se sigla cada peça, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (la sigla consisteix en el codi del jaciment – amb l'any– i la unitat estratigràfica a què pertany el material). I, en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal que quedin individualitzades.

---

³⁴ HARRIS, 1991.

³⁵ CARANDINI, 1997.

6. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

El seguiment arqueològic es va efectuar a inicis del mes de juny de 2004. El procediment de treball fou el següent: l'extracció del paviment actualment en ús i de la seva preparació es va portar a terme mitjançant martell compressor. el buidatge de la rasa fins a la profunditat desitjada, en canvi, es va fer de manera manual, utilitzant pic i pala.

Les unitats estratigràfiques que aparegueren durant el procés d'excavació es van anar numerant de manera correlativa a partir del núm. 1000, ja que es va donar aquest número identificador a la rasa (Rasa 1000)³⁶.

L'estratigrafia que es va documentar a la rasa, de 40 cm. d'amplada, fou la següent:

- El nivell de paviment actualment en ús al carrer Sant Antoni dels Sombrerers, el carrer Sombrerers, Placeta de Montcada i Passeig del Born (UE 1001). Era composta per lloses rectangulars de 40 cm d'amplada, 60 / 70 cm de llargada i 5'5 cm. de gruix.
- L'UE 1002, consistent en un nivell de preparació del paviment actualment en ús als carrers. Aquest nivell estava format per una capa d'uns 4 cm de gruix de morter de ciment.
- L'UE 1003, que era un segon nivell de preparació del paviment actualment en ús als carrers, en aquest cas una capa de formigó d'uns 15 cm de potència.
- Per sota d'aquesta unitat va aparèixer l'UE 1004, formada per sauló de color marró ataronjat amb restes de material constructiu contemporani (teules, maons, etc.). La presència d'aquest sauló responia molt probablement a obres realitzades recentment per a la instal·lació de xarxes subterrànies de serveis. En aquest sentit, es va constatar l'existència de serveis d'aigua, telèfon, llum i gas que creuaven

transversalment la rasa i serveis de llum i fibra òptica que la recorrien longitudinalment. No es pogué documentar la potència total d'aquest estrat, ja que s'estenia més enllà de la profunditat màxima a què es va arribar.

---

³⁶ En aquest sentit, cal indicar que les cales de comprovació que es van efectuar prèviament a l'obertura de la rasa van ser englobades per la mateixa. Per aquesta raó no se'ls ha donat un tractament diferenciat.

7. CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica preventiva al carrer Sant Antoni dels Sombrerers, núm. 4-8, el carrer Sombrerers, núm. 4-6, Placeta de Montcada, núm. 12-14 i Passeig del Born, va servir per a constatar la inexistència d'estructures arqueològiques a la zona afectada per l'obertura per a la canalització en rasa.

L'adjudicació de l'obra és competència de l'empresa CAYMA SL, i pel seguiment i control arqueològic a l'empresa arqueològica ATICS SL, sota la supervisió del Museu d'Història de la Ciutat. Les tasques arqueològiques van consistir en el seguiment de l'obertura de la rasa, per poder documentar la possible presència de restes arqueològiques.

Els resultats negatius de la intervenció s'expliquen en part per les seves pròpies característiques (l'escassa profunditat de la instal·lació de cable elèctric –que va impedir arribar al nivell geològic– i els reduïts 40 cm. d'amplada de la rasa), i per la instal·lació de serveis subterranis. Per tant, serà necessari esperar posteriors intervencions a la zona per a poder respondre els interrogants actualment existents al voltant del poblament i de l'urbanisme de la zona al llarg de la història.

8. BIBLIOGRAFIA

- AA. VV. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya. Volum 8: El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AA. VV. (1983-1985): *Passat i present de Barcelona (I i II). Materials per a l'estudi del medi urbà*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- AA. VV. (1997): *Els Barris de Barcelona. Volum I: Ciutat Vella. L'Eixample*. Dirigit per Alberch i Fugueras, Ramon. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- AA. VV. (2001): *La construcció de la gran Barcelona: l'obertura de la Via Laietana 1908-1958*. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona.
- AGUELO, Jordi; HUERTAS, Josefa; i PUIG, Ferran (2003): "El convent de Santa Caterina de Barcelona. L'aportació de l'arqueologia". A: *II Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Actes*. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Sant Cugat del Vallès. Pàg. 78-86.
- ARTIGUES CONESA, Pere Lluís; i FERNÁNDEZ ESPINOSA, Antoni. (2002): *Memoria de la intervenció arqueològica en "L'Antic Mercat del Born" de Barcelona. Fechas de la intervenció: noviembre de 2001 – abril de 2002*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- BANKS, Philip (1992): "L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300". A: *Història de Barcelona. Volum 2. La formació de la Barcelona medieval*. Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 25-71.
- CALPENA i MARCOS, Daria. (2004): *Memòria arqueològica conjunta de les intervencions a l'entorn del Passeig del Born (C/ Sombrerers, Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) i Plaça del Fossar de les Moreres. Barri de la Ribera, Ciutat Vella (Barcelona)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- CARANDINI, Andrea (1997): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.

- CASAS i BLASI, Joan (2003): *Informe preliminar de la intervenció arqueològica al C/ Princesa, 21 i C/ Boquer, 8-12. Barcelona (Barcelonès). 2003.* Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- CIRICI, Alexandre (1975): *Barcelona paso a paso.* Teide. Barcelona.
- FABRE, Jaume; i HUERTAS CLAVERIA, Josep Maria (1977): *Tots els barris de Barcelona. Volum V: L'Eixample i la Barcelona Vella.* Edicions 62. Barcelona.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta. (2004): *Memòria arqueològica: entorn del Passeig del Born (Barri de la Ribera, Districte Ciutat Vella).* Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta; i HUERTAS ARROYO, Josefa. [1998 o posterior]: *Memoria arqueológica – Mercat del Born. Barcelona (Barrio de la Ribera – Distrito Ciutat Vella). Código – 66/98.* Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta (2002): *Memòria tècnica del sondeig arqueològic realitzat al nord del solar de Fonollar, 13 (Barcelona). Octubre del 1999.* Inèdit. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya.
- FLORENSA i PUCHOL, Francesc X. (2002): *Memòria del seguiment arqueològic al: "Carrer d'en Boquer, 5". (Barri de la Ribera, Barcelona).* Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
- GARCIA ESPUCHE, Albert; i GUÀRDIA BASSOLS, Manuel (1986): *Espai i societat a la Barcelona preindustrial.* Edicions de la Magrana. Barcelona.
- GRANADOS, Oriol (1991): 'Estructura urbana de la ciutat romana'. A: *Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga.* Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 139-201.
- GUÀRDIA, Manuel; i GARCIA ESPUCHE, Albert (1992): "Consolidació d'una estructura urbana; 1300-1516". A: *Història de Barcelona. Volum 3: La ciutat consolidada (segles XIV i XV).* Dirigit per Sobrequés i Callicó,

- Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 35-72.
- HARRIS, Edward C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.
  - HUERTAS ARROYO, Josefa; i MORER DE LLORENS, Jordi (1999): *Memòria de la intervenció arqueològica al mercat de Santa Caterina (Barcelona, Barcelonès)*. Desembre 1997 / Març 1998. Inèdit. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya.
  - HUERTAS, Josefa; i RODRÍGUEZ, Marta. (2000): "Muralla medieval de Barcelona: Darreres intervencions arqueològiques". A: *1r Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Actes*. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval. Igualada. Pàg. 16-23.
  - HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; i MISERACHS, Toni (1995): *Atlas d'història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona.
  - MARSINIACH TIRVIÓ, Montserrat (1989): "Urbanisme i societat a Barcelona a mitjan segle XIV: la plaça del Blat". A: *Història urbana del Pla de Barcelona. Volum I. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*. Institut Municipal d'història. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 119-131.
  - MIRÓ i ALAIX, Núria. [1997 o posterior]: *Memòria de la intervenció realitzada als carrers de l'Argenteria i Manresa de Barcelona (Barcelonès)*. Juliol – novembre de 1997. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.
  - PIERA i SANCERNI, Joan [1998 o posterior]: *Memòria tècnica de la intervenció arqueològica al Carrer Fonollar, 13 (Barcelona)*, Codi 81/98. Inèdit. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya.
  - SANZ PARERA, Miquel (1988): *El Pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques*. Amelia Romero, editora. Sant Cugat del Vallès.

- VILA i CARABASA, Josep Maria. [1998 o posterior]: *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Montcada, núms. 21-23 (intervenció 15/98). Barcelona, Barcelonès. 14 de maig a 3 de juliol de 1998. 3 d'agost a 3 d'octubre de 1998.* Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita.

ANNEXES

Repertori estratigràfic

Documentació gràfica

- **Documentació fotogràfica**
- **Documentació planimètrica**

REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

Fitxa d'unitat estratigràfica		U. E. : 1001	
Sector: Rasa 1000		Fase: --	Cronologia: Contemporània
DEFINICIÓ :	Paviment actualment en ús dels carrers afectats		
DESCRIPCIÓ :	Format per lloses rectangulars de 40 cm d'amplada, 60 / 70 cm de llargada i 5'5 cm de gruix.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	1002	És cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		U. E. : 1002	
Sector: Rasa 1000		Fase: --	Cronologia: Contemporània
DEFINICIÓ :	Preparació del paviment actualment en ús		
DESCRIPCIÓ :	Capa de morter de ciment d'uns 4 cm de potència.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	1003	És cobert per 1001
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		U. E. : 1003	
Sector: Rasa 1000		Fase: --	
		Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :	Preparació del paviment actualment en ús		
DESCRIPCIÓ :	Formigó, amb una potència d'uns 15 cm.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a	1004	És cobert per 1002
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		U. E. : 1004	
Sector: Rasa 1000		Fase: --	
		Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Nivell de rebliment de rases de servei recents		
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color marró ataronjat amb restes de material constructiu contemporani (teules, maons, etc.). Cobria serveis. L'estrat s'estenia més enllà de la cota màxima de profunditat de la rasa		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		És reblert per
	Cobreix a		És cobert per 1003
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Foto 1: Treballs constructius al carrer de Sant Antoni dels Sombrerers.

Foto 2: Detall de la rasa a la cantonada del carrer de Sant Antoni dels Sombrerers.

Foto 3: Detall de la rasa entre el carrer de Sant Antoni dels Sombrerers i el carrer dels Sombrerers.

Foto 4: Treballs constructius al carrer dels Sombrerers.

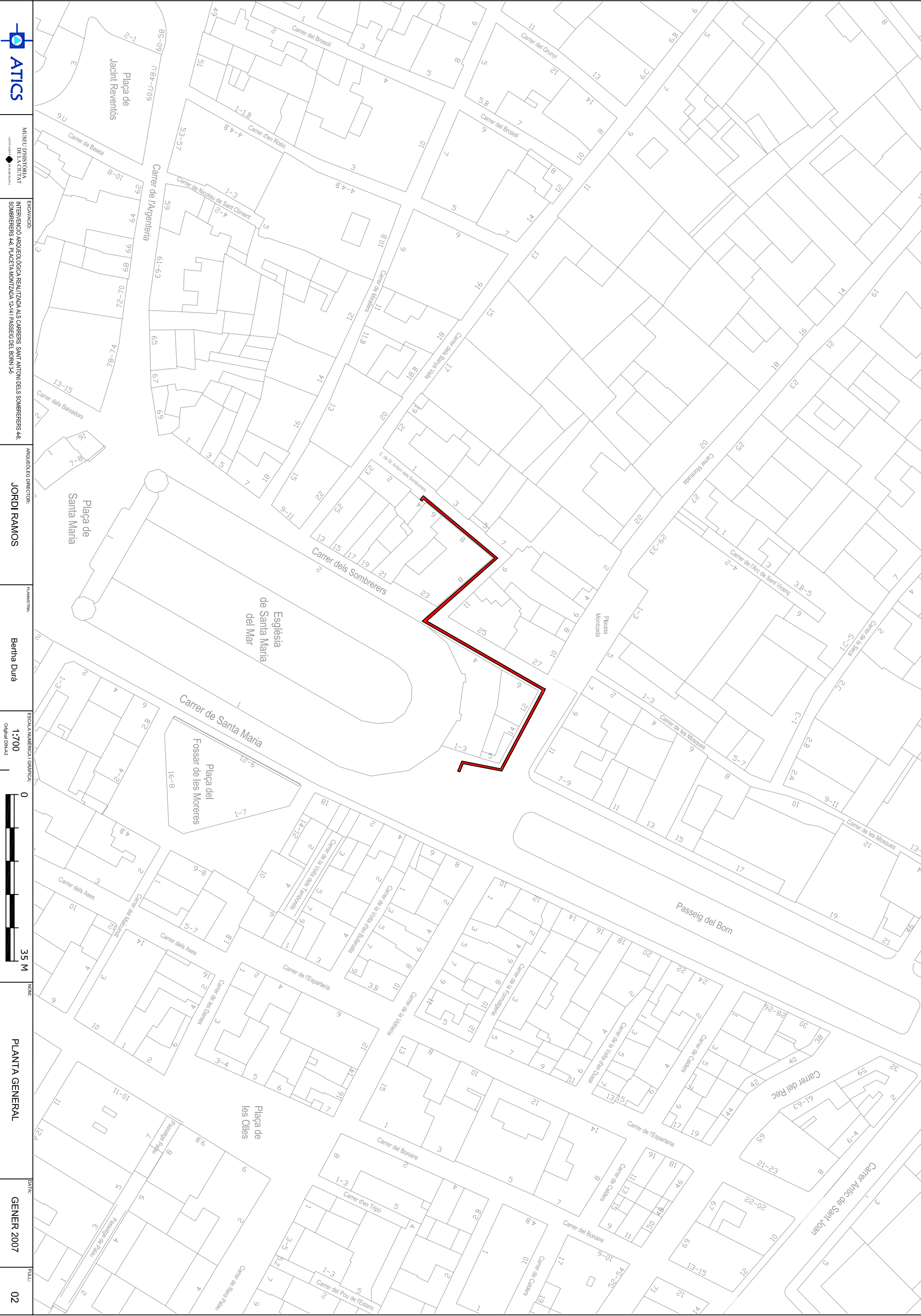
Foto 5: Imatge de detall de la profunditat de la rasa a la Placeta de Montcada.

Foto 6: Detall de la quantitat de serveis a la cruïlla de la Placeta de Montcada amb el passeig del Born.

DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

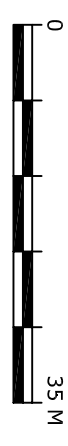
MUSEU D'HISTÒRIA
DE LA CIUTAT
ANTONIU DE BORN

EXCAVACIÓ:
INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA ALS CARRERS SANT ANTONI DELS SOMBRERERS 4-8
SOMBRERERS 4-8 PLACETA MONTADA 12-14 PASSEIG DEL BORN 3-6

ARQUEÒLEG DIRECTOR:
JORDI RAMOS

PLANIMETRA:
Bertha Durà

ESCALA NUMÈRICA / GRÀFICA:
1:700
Original DNAs

35 M

NOM:
PLANTA GENERAL

DATA:
GENER 2007

FOLI:
02